

Hur verklig är verkligheten?

Del 3

Av Hans Olsson

Den indiska världsåskådningen

De flesta människor har under historiens lopp varit alltför upptagna av vardagens angelägenheter för att få tid att reflektera över verklighetens natur. Detta kom istället att bli ett ämne för religionerna, filosofin och senare också vetenskapen. De indiska filosoferna var pionjärer och nog de mest djupsinniga. Även om Indien haft materialistiskt inriktade tänkare även i gamla tider så domineras den indiska filosofin av idealismen, som hävdar att materien är sekundär eller överklig och att det vi uppfattar som verkligheten är en vrångbild, maya, eller rent av bara föreställningar i vårt sinne. Gaudapada, som var tongivande för den mest omfattande av de indiska filosofierna, vedanta, anser att verkligheten finns i vårt sinne och inte har någon självständig existens. Detta kallas subjektiv idealism till skillnad från objektiv idealism, där världen betraktas som existerande men är av en illusorisk natur. Den subjektive idealisten Gaudapada fastslår följaktligen att ingenting är skapat eller fött och inget förändras. Endast det permanenta, eviga och oföränderliga är verkligt.

Vedantas störste filosof, Shankara, säger att när människan inte längre gläds åt sin dödliga kropp utan blir ett med sitt rena Själv, så är hon fri från denna värld byggd av överklighet. För yogafilosofin är däremot världen en realitet, men bara på grund av vår bristande kunskap och vårt engagemang i materien. ”Allt är lidande för den vise”, skriver Patanjali, yogans främste filosof, och före honom sade Buddha att ”allt är smärta, allt är förgängligt”. Att frigöra sig från lidandet är målet för all indisk filosofi och mystik och endast kunskap om Själens, på sanskrit Atman, leder till befrielse från vår förvrängda verklighetsuppfattning, säger den välkände religionsforskaren Mircea Eliade, som själv under en längre period studerade och utövade yoga i Indien.

Teosoferna John Algeo och Shirley Nicholson konstaterar i boken Tankens kraft, byggd på Annie Besants klassiska verk med samma titel, att vi inte upplever tingen som de är utan bara som de bilder de skapar i vårt sinne. ”Vårt sinne kallas skaparen av illusion för att det bara ger oss en förvrängd bild”. Skuggor av skuggor är allt vad sinnet ger oss, konstaterar de båda författarna.

A Course in Miracles

Ett eko från indisk verklighetsuppfattning utgörs av A Course in Miracles, ett omfattande verk dikterat av ”Jesus” för psykologen Helen Schucman på 1960-talet och mycket uppmärksammat i esoteriska kretsar. Ytterligare några kliniska psykologer på hög akademisk nivå var engagerade kring ACIM, som verket förkortas. Det har betecknats som vedanta i kristet gnostisk form.

I ACIM fastslås att allt, inklusive tid, rum och perception är illusoriskt. Gud är den enda realiteten och allt liv är ett liv i Gud, men människorna är sovande och drömmer en dröm om separation och fragmentering. Kursen hävdar att evigheten är bortom tiden och rummet och att drömscenariot aldrig skedde i verkligheten. Vi är som barn som har en mardröm men befinner sig i trygga händer hos föräldrarna eller i det här fallet hos Gud. Människans mål är att vakna upp ur den mardröm jordelivet ytterst sett är med dess lidande, sjukdom och död, samma huvudtema som i hinduismen, buddhismen och gnosticisismen.

Panpsykismen

Panpsykismen är en åskådning med rötter i den grekiska filosofin. Den återaktualiserades av Spinoza och Leibniz på 1600-talet, som båda betraktade ande och materia som olika aspekter av en gudomlig Substans. Psykologipionjären William James ansåg att verkligheten varken är av mental eller fysisk natur utan består av en tredje form, som kan betraktas som mental eller fysisk beroende på vilken synvinkel man har. Ett antal nutida filosofer har börjat pröva panpsykismens potential. En av de främsta är Alfred North Whitehead, som föreslår en radikal reform av vår världsuppfattning, där händelser, skeenden och processer är grundläggande istället för materia, rum och tid.

En riktning bland dagens filosofer och fysiker ser de materiella manifestationerna i ett informationsperspektiv. Holländaren Antonin Tuynman menar att materiella skeenden inget annat är än energimönster med ett informativt innehåll, med vilket de kan känna av och informera andra energiformer. "Allt som existerar är endast informationsprocesser", säger han. Tuynman tillskriver också materien varierande grader av medvetande, som t ex atomer och elementarpartiklar, vilka reagerar på varandra och därför måste ha en form av protomedvetande, de måste "veta" hur de ska bete sig. Den i dag tongivande filosofen David Chalmers menar också att materiella fysiska system innehåller en form av subjektivt medvetande på en elementär nivå och tillskriver därmed medvetandet en distinkt, skapande roll i den fysiska världen. Fysikern och parapsykologen Dean Radin finner att parapsykologins material stödjer teorin om ett sammankopplat, medvetet universum.

Biocentrismen

Stamcellsforskaren Robert Lanza har gett sig in även på filosofins område och publicerat två böcker om verklighetens natur, båda recenserade i Tidlös Visdom och tillgängliga på Teosofiska Samfundets hemsida under rubriken "Artiklar". Lanza använder begreppet "biocentrism" för sin uppfattning att tid och rum inte är några realiteter i sig själva utan verktyg för vår tolkning av "världen". Han refererar flitigt till kvantfysikens eteriska karaktär och inte minst till det faktum att observatören med sitt medvetande påverkar utfallet av elementarpartiklars beteende, att de t ex uppträder som partikel eller våg beroende av observatörens intention. Det handlar inte om att flytta berg med tankens hjälp, men att påverka partiklar med tanken är i princip samma sak.

I Lanzas tredje och nyligen utkomna bok *The Grand Biocentric Design – How Life Creates Reality*, skriven tillsammans med astronomen Bob Berman och fysikern Matej Pavsic, är kvantfysik och indisk filosofi framträdande teman. Man påminner om hur vedantisten Shankara fann att "allt är ett" och hur buddhismens "upplysning" innebär upplevandet av etthet. Österns mystiker fick insikt i ettheten mellan observatören och det så kallade yttre universum.

Ett antal ledande kvantfysiker har dragit slutsatser från sina experiment som harmonierar med Indiens och Tibets mystiker. Lanza säger att brahminerna skulle känna igen sig i Erwin Schrödingers uttalande att även det som tycks vara en mångfald bara är en serie av olika aspekter skapade av våra bedrägliga sinnen och att det bara finns ett nu, som innefattar minnen och förväntningar. Han menade också, liksom Niels Bohr, att medvetandet är centralt i förståelsen av verkligheten. Även fysikern John Bell betraktar sinnet(mind) som centralt för den ultimata naturens realitet och den framstående engelske kosmologen Martin Rees säger: "Universum kunde bara uppstå om någon observerade det. Universum existerar för att vi är medvetna om det."

Lanza och medförfattarna ser våra drömmar som delar i en multidimensionell realitet. En dröm är ofta lika reell som livet i övrigt. Vi skapar rum och tid i drömmen och agerar som olika karaktärer i ett videospel. Enligt biocentrismen är vi inte bara observatörer utan skapar också verkligheten både i drömmar och i vaket tillstånd. I drömmarna lämnar vi konsensusuniversum och erfar en alternativ, kognitiv modell av verkligheten. Drömmarna tycks vara ytterligare ett bevis på att rum och tid bara är sinnets(mind) verktyg, konkluderar författarna.

Fysikern och teosofen Amit Goswami uttrycker i stort sett samma syn på verkligheten som Lanza och biocentrismen. Goswami föreslår ”att universum existerar som en formlös potentialitet i en myriad av möjliga grenar i en transcendent domän och blir manifest endast då det observeras av medvetna varelser. Om detta låter som om vi etablerar en antropocentrisk syn på universum så stämmer det” säger Goswami och tillägger: ”Tiden och kontexten för en stark antropisk princip har kommit. Kosmos skapades för vår skull. Sådana myter är kompatibla med kvantfysiken, inte motsägande”. Alltså samma synsätt som biocentrismens med den enda skillnaden att Goswami istället använder begreppet ”monistisk idealism”.

Svävande verklighet

Den världsbekante strängteoretikern Brian Greene uttalar i förordet till sin bok *Det stoff varav kosmos väves* att ”fysiker som jag själv är väl medvetna om att den verklighet vi observerar, materia som utvecklas på rummets och tidens skådebana, kanske har föga att göra med den *e v e n t u e l l a* (min kursiv) verklighet som finns därute”. Han konstaterar också att under de senaste hundra åren har upptäckter inom fysiken förändrat vår uppfattning av verkligheten på ett sätt som är lika dramatiskt, svindlande och omskakande som den mest fantasifulla science fiction. Han tar som exempel att Isaac Newton på 1600-talet konstaterade att rummet är verkligt, medan Ernst Mach på 1800-talet fann att rummet inte är verkligt och Einstein på 1900-talet upptäckte att rummet hänger samman med tiden och vi fick den märkliga värld som består av rumtiden. Den hundratals år gamla intuitiva uppfattningen av rum, tid och verklighet kullkastades. Därefter kom kvantfysiken, som tvingade fysiker att införa en helt ny begrepps värld kallad kvantmekanik. Vår intuition och den klassiska fysiken föreställde sig en verklighet där tingen alltid var på ett bestämt sätt men, fortsätter Green, istället beskriver kvantmekaniken ”en verklighet där tingen på något sätt svävar i ett töcken mellan att vara delvis på ett sätt och delvis på ett annat”.

I sin bok *Den stora planen* konstaterar Stephen Hawking att det inte finns någon föreställning om verkligheten, som är oberoende av våra teorier om den eller våra bilder av den. Som exempel påminner han om att Katolska kyrkan inte förrän år 1992 erkände att Galilei haft rätt om solen som planetsystemets centrum. Kyrkans dogm var en av ett antal alternativa synsätt. Hawking säger att kvantteorin har ett betraktelsesätt som kallas ”alternativa historier”, enligt vilket universum inte bara har en tillvaro eller ett förflutet, inte bara en historia: ”Nej, alla tänkbare versioner av universum finns till på samma gång i något som kallas kvantmekanisk överlagring”.

Ytterligare ett exempel på den ”svävande verkligheten” är begreppet ”block time”. Om det säger Einstein: ”Folk likt oss som tror på fysiken vet att distinktionen mellan det förgångna, nuet och framtiden bara är en envist fasthållen illusion. Den vanligaste uppfattningen av tid bland fysiker är att materia existerar som del av ett väldigt 4-dimensionellt block av rumtid, där det förgångna, nuet och framtiden för denna materia existerar tillsammans utan något klart definierat nu”. I enlighet med

denna modell säger astrofysikern Adam Frank att det märkliga med rumtiden är att den innehåller alla de händelser som varit, men också allt det som kommer att ske.

Teosofins verklighetssyn

Den moderna teosofins grundare H P Blavatsky var redan från början av sin verksamhet väl insatt i både öster- och västerländsk religion, filosofi och vetenskap. Den indiska och tibetanska verklighetssynen är central i hennes två huvudverk Isis Unveiled och Den hemliga läran (DHL). I Isis påvisar hon att ”de grundläggande och mest transcendentala spekulationerna hos Indiens metafysiker...baseras på principen om sinness illusion” och att ”alla lever vi under en kraftfull dominans av fantasi”. I första kapitlet i DHL säger hon att i den mån vi höjer oss på utvecklingens skala så skall vi finna att vi under de genomgångna skedena av denna utveckling ”tagit skuggor för verkligheter”. I sin bok Uråldrig visdom – nya insikter gör Shirley Nicholson en sammanfattning av vårt ämnesområde när hon säger att den moderna fysiken antyder att sinnevärlden i sista hand är ett flöde av energi och att våra sinnen endast förmedlar ett bländverk, som till sitt upphov har en helt annorlunda bakgrund. Denna syn, säger hon, stöder den urgamla filosofiska tanken att våra sinnesintryck är otillförlitliga och vilseledande, ”de är maya eller illusioner som inte svarar mot den sanna verkligheten”.

Huvuddragen i den idealistiska filosofins olika uttrycksformer har det gemensamt att de antar eller inser att verkligheten är något annat än det som våra sinnen kan uppfatta. Det är märkligt att de vise några tusen år tillbaks i tiden utan avancerad utrustning och vetenskap kunnat få insikter i verklighetens natur, som först i vår tid kunnat beläggas. En teori kunde vara att de vise kommit i kontakt med arketypiska ”tankefält” såsom akasha i den indiska traditionen eller C G Jungs ”kollektiva omedvetna” i den västerländska. Ett fenomen är att just Indien och Tibet tidigt blev en ursprungskälla för den urgamla visdomen och dess djupa insikter om tillvarons natur.

I Den hemliga läran refereras flitigt till höga väsen i den indiska mytologin såsom Dhyan chohaner, pitrier och kumarer, som deltagit i människans tillkomst och utveckling. Man kan då fråga sig vilka de var, varifrån de kom och om de fortfarande är involverade i vårt liv och vår verklighetsuppfattning. I den fjärde och avslutande delen av denna artikelserie skall vi bekanta oss närmare med dessa höga väsen och betrakta dem i ett både mycket uråldrigt och ett mycket modernt och oväntat sammanhang.